

ધી સુરત નાગર એસોસીએશને

દુકાળમાં પીડાતા અનાથનાં દુઃખ નિવારણાર્થે
ભજવી જતાવેલા

ધર્માદા

નાટ્ય પ્રયોગનો સાર
તથા તેમાંનાં
ગાયનો.

પ્રસિદ્ધ કરનાર
સુરત નાગર એસોસીએશન.

સુરત.

દશી મિત્ર પ્રેસમાં કાશીદાસ ભગવાનદાસે છાપ્યાં

નાં ૨૫મી મ ૧૯૦૦

સવત ૧૯૫૬

કિંમત આના બે.

ૐ

૭૩૩૨

શ્રી તત્સત્પરમાત્મને નમઃ

શ્રી હાટકેશ્વરાય નમઃ :

સુરત નાગર એસોસીએશન તરફથી

ભજવવામાં આવનાર એમેચુર

પરફોમન્સ (નાટ્ય પ્રયોગનો)

ટુંક હેવાલ.

અંક ૧ લો.

(પ્રવેશ. ૧)

ઈશ્વર પ્રાર્થના.

અંગ્રેજ પ્રોલોગ.

(પ્રવેશ. ૨ જો)

અંગ્રેજ પ્રખ્યાત નવલકથાકાર ડીકીન્સની પીકવીક પેપ
સં નામની નવલ કથામાંથી પીકવીકની ટ્રાયલનો સીન - ઈંગ્લેન્ડ
ની કોર્ટનો આખેહુગ દેખાવ - કાઉન્સેલના છટાદાર ભાષણો - ત
થુ માહેદની જુખાની.

મીસ્ટર્ પીકવીક મીસીસ બારડેલ નામની વિધવાને ત્યાં જો સવેલ સ્ટીટમાં રહેતા તે દરમ્યાન પીકવીકની મીસીસ બારડેલ સાથેની વર્તણુકને લીધે મીસીસ બારડેલ એના ઉપર ડાડસન અ ને ફ્રામ નામના સોલીસીટરની પેટેડીની હાકકરણીથી લગ્નનો કા લ નોડવા માટે ૧૫૦૦ પાઉંડનો નુકસાનીનો દાવો માંડે છે. વા દીના જુનીઅર ડાઉન્સલ મીં સ્કીપાનનું ઓપનીંગ બાપચુ વાદી તરફથી થાએ છે. ત્યાર પછી સારજન્ટ બ્રજ્જ છટાદાર બાપચુ કરે છે ને ટોમસ કલપીન્સની જુગાની લે છે. બ્રજ્જનો જુનીઅર મીં સ્કીપીન ત્યાર પછી જુને થેનીઅલ વીંકલ નામના પીકવીકના દોરતદા રની જુગાની લે છે. બ્રજ્જ પીકવીકના નોકર સેમવેલરની સાહેદી લે છે, ન એ શાફેડ પાસેથી પોતાના ફાપદાનું કંઈ પથુ કઢાવી શક્યો નહિં તેથી સારજન્ટ બ્રજ્જ રહીડાઈને બેસી જાએ છે. ત્યાર પછી પ્રતિવાદી પીકવીકનો ડાઉન્સલ સારજન્ટ રનબિન પોતાના અસીલ તરફથી કંઈ પુરાવો આપવો નથી એમ જાહેર કરે છે, ને બાપચુ કરે છે. બાપચુ પુરં થયાં પછી જરટીસ સ્ટારલે જ્યુરીને આજ્ઞ આપે છે. જ્યુરી કોર્ટમાજ મસલત કરીને ફોરમે ન માર્ફતે પોતાનું વરડીકટ વાદીના તરફથી આપે છે ને ૭૫૦ પાઉંડ પ્રતિવાદી પાસેથી નુકસાનીના અપાવે છે. પોતાના સામે ફેસલો થયાથી પીકવીક ગુસ્સે થાએ છે. ને ડાડસન ને ફ્રા ગ જીત્યા તેથી ખુશ થના કોર્ટમાંથી જાએ છે. એ પછી કોર્ટ હી જાએ છે.

અશ્રુમતિ

શ્રી જ્યોતિરિન્દ્રનાથ ઠાકુરના અંગાળી ઉપરથી ગુજરાતીમાં

શ૦ રા૦ નારાયણ હેમચંદ્રે રચેલાં અશ્વમતી નાટકના કેટલા દેખાવો.

પ્રવશ ૧

મેવાડનો રાજા પ્રતાપસિંહ મેવાડના એક વનમાં પ્રવેશ કરે છે. અકબરની જોડે લડતાં પોતાનો હેશ છોડીને જવું પડે છે તેથી પ્રતાપસિંહ શોક કરે છે ને દેવીની પ્રાર્થના કરે છે. એ દેશમાં ભામશા, પ્રતાપસિંહનો મંત્રી, સૈન્ય સાથે પ્રવેશ કરે છે. ને પોતાનું ધન રાજાને આપે છે. એ વાત ચાલે છે એટલામાં એક સૈનિક આવે છે ને વિકાનેરના રાજકુમાર પૃથ્વીરાજનો પત્ર આપે છે, ભામશા રાજાના કહેવાથી પત્ર વાંચે છે. એ પત્રમાં ર જખુતો બધા અકબરને તાબે થઈ ગયા છે, ફક્ત પ્રતાપસિંહ સામે થયો છે, ક્ષત્રિઓનું શુરાતન નાશ થવા આવ્યું છે વગેરે લખી પૃથ્વીરાજ પ્રતાપને મીનો ચડાવે છે. પછી ભામશાની સલાહથી રાજા લશકર સાથે દેવેયર તરફ શામાજમાન સાથે લડવા જાય છે.

પ્રવેશ ૨

ફરીદ પ્રવેશ કરે છે. અશ્વમતીને પોતે લઈ જવામાં ફાવ્યો તેથી ખુશીનું ગાયન ગાય છે. એટલામાં સેલીમ આવીને અશ્વમતીને પોતે લઈ જવાનો નિશ્ચય કરે છે.

પ્રવેશ ૩

સેલીમ, (અકબરનો પુત્ર) તથા ફરીદ પ્રવેશ કરે છે. સેલીમ અશ્વમતીના પોતાની સાથે લગ્ન કરવા આજ્ઞાત વાત કરે છે.

એક ચોપદાર પ્રવેશ કરે છે ને પૃથ્વીરાજ મળવા ચાહે
 ● એમ જાહેર કરે છે.

પૃથ્વીરાજ પ્રવેશ કરે છે. સેલીમ અને પૃથ્વીરાજ વચ્ચે
 રત્નપુત્રોને મુક્ત કીધા તેના રૂપીઆ બાબત વાત થાએ છે. પૃ
 થ્વીરાજ અશ્વમતીને મુક્ત કરવાનું કહે છે. અશ્વમતીની મુક્તિને
 માટે પ્રાણ્ય સુદ્ધા આપીશ એ પૃથ્વીરાજના વચન સાંભળીને સે
 લીમના મનમાં વિચાર આવે છે. ફરીદ અશ્વમતીના સેલીમ પ્ર
 ત્યેના પ્રેમ બાબત સંદેહ પેદા કરે છે.

પ્રવેશ ૪.

શુકતસિંહ પ્રવેશ કરે છે. અશ્વમતીને પૃથ્વીરાજ સાથે પ
 રણાવવાનો મનમાં નિશ્ચય કરે છે. એટલામાં પૃથ્વીરાજ પ્રવેશ
 કરે છે. એની જોડે વાત કરતાં અશ્વમતીના લગ્નની વાત શુકત
 સિંહ કહાડે છે ને કોઈ પાત્ર નાદું મળે તો પૃથ્વીરાજે અશ્વમ
 તી સાથે લગ્ન કરવું એવું વચન લે છે.

ફરીદ જાનામાના શુકતસિંહને પૃથ્વીરાજની વાત સાંભળે
 છે ને વચમાં દાખલ થાએ છે. શુકતસિંહ પ્રથમ ગુરસે થાએ
 છે, પણ પાછળથી ફરીદનો વિચાર તેના જવોજ છે એમ જાણી
 સાંત થાએ છે ને પછી બધા જાએ છે.

પ્રવેશ ૫.

પ્રતાપસિંહ શોક કરતો પ્રવેશ કરે છે. રક્ષક આવે છે. અ
 કબરનો દ્વંત પ્રવેશ કરે છે. ને અકબર હવે કંઈ જીલમ કરશે

નહિં એવો સંદેશો કહે છે. પ્રતાપસિંહ ગુરુસે થાએ છે ને પોતે અહ્યર જાડે રણુક્ષેત્રમાં લડવાની રાહ જાએ છે એવો સંદેશો દ્વિત જોડે કહેવડાવે છે.

પ્રવેશ ૬

પૃથ્વીરાજ વિચાર કરતો પ્રવેશ કરે છે. હજી પાત્ર જડયુ નહિં તેથી દલગીર થાએ છે.

શુકતસિંહ પ્રવેશ કરે છે. અશ્રુમતી ગામત પૃથ્વીરાજ જોડે વાત કરે છે. આખરે પૃથ્વીરાજ અશ્રુમતીને મળવાનું કયુ લ કરે છે.

પ્રવેશ. ૭.

પૃથ્વીરાજ તથા શુકતસિંહ પ્રવશ કરે છે. પૃથ્વીરાજને એક ખાંડમાં ખસવાનું કહી શુકતસિંહ અંદર અશ્રુમતી પાસે જાએ છે. પૃથ્વીરાજ અશ્રુમતીની ક્રાંતિ તથા સૌંદર્યથી ચક્રિત થાએ છે ને તેનું વર્ણન કરે છે.

સેલીમને ફરીદ આવે છે. સેલીમ પૃથ્વીરાજને પુછે છે કે તે કોના હુકમથી આવ્યો ? પૃથ્વીરાજ ગુરુસામાં આવ્યો જાએ છે. ને જતાં જતાં કોની રમથી પોતે ત્યાં આવ્યો તે ગામત શુકતસિંહને પુછવાનું કહે છે. સેલીમ શુકતસિંહને તેડી લાવવા નો ફરીદને હુકમ કરે છે.

પ્રવેશ. ૮.

સેલીમ પૃથ્વીરાજને કેદખાનામાં નાંખવાનો પેહરેગીરને હુકમ કરે છે.

ફરીદ ને શુકતસિંહ પ્રવેશ કરે છે. શુકતસિંહ પૃથ્વીરાજને કુદખાનામાં નાંખવાનું સાંભળી ગુસ્સે ચાએ છે. શુકતસિંહે અશ્રુમતીના પૃથ્વીરાજ જોડે વિવાહની વાત કહી, સેલીમે તે વાત પસંદ કીધી નહિ ત્યારે શુકતસિંહે બીજું પાત્ર ઓળવાનું કમુલ કર્યું. શુકતસિંહ જાએ છે.

સેલીમ ને ફરીદ પૃથ્વીરાજની સગ્ન બાબત વાત કરે છે.

પ્રવેશ. ૯.

શુકતસિંહ ને ફરીદ પ્રવેશ કરે છે. શુકતસિંહ અશ્રુમતીને બળ વાપરીને સેલીમથી બચાવવાનો વિચાર કરે છે.

પ્રવેશ ૧૦.

પૃથ્વીરાજ ચિંતા ઓળંગે છે. તે અશ્રુમતીને શી રીતે છોડવવી તેનો વિચાર કરે છે. નેપથ્યમાં ગાયન સંભળાય છે તે મલિનાનું હોય એમ લાગ્યાથી વિચારમાં પડી જાએ છે.

ઐટલામાં ફરીદ પ્રવેશ કરે છે ને પૃથ્વીરાજને છોડવાનો હુકમ થયો છે તે કહે છે. પૃથ્વીરાજને છોડવાનાર અશ્રુમતી છે એવું ફરીદને મહોડેથી સાંભળી પૃથ્વીરાજ ખુશ થાએ છે. અશ્રુમતીનો પૃથ્વીરાજ પર પ્રેમ છે એમ એની દાસી પાસેથી સાંભળ્યું છે એમ કહીને ફરીદ પૃથ્વીરાજનું વિશ્વાસ પાત્ર થાએ છે ને એક પ્રેમ પત્ર લખવાનું કહે છે. પૃથ્વીરાજ બોળવાઈ જઈને પત્ર ફરીદના હાથમાં આપે છે. તે પત્ર લઈ ફરીદ જાએ છે.

પ્રવેશ. ૧૧.

સેલીમ પ્રવેશ કરે છે. અશ્રુમતીનો પોતાના પર પ્રેમ નથી એમ સંદેહ કરે છે. એટલામાં ફરીદ પ્રવેશ કરે છે ને પૃથ્વીરાજનો લખેલો પત્ર સેલીમને આપે છે. સેલીમ ગુસ્સે થાય છે.

પ્રવેશ. ૧૨.

સેલીમ તથા ફરીદ આવે છે ને એક ખૂણમાં ઉભાં રહે છે.

એટલામાં પૃથ્વીરાજ આવે છે. તેને જોઈને સેલીમ ગુસ્સે થાય છે ને તરવારથી કાપેલ કરે છે. ફરીદ પણ તરવારનો કા કરે છે. પૃથ્વીરાજ કાપેલ થઈ પડે છે.

એટલામાં શુકતસિંહ પ્રવેશ કરે છે. પૃથ્વીરાજને પડેલો જોઈ ક્રોધાયમાન થાય છે. શુકતસિંહ એક પત્ર સેલીમને આપે છે. પત્ર વાંચી સેલીમ વિચારમાં પડે છે ને બહુ ફરીદનું કાવતું છે એમ ખાતરી થાય છે ને ફરીદને તરવારના કાથી મારી નાંખે છે.

(અંગ્રેજ કવિ તથા નાટ્યકાર ગોલ્ડસ્મીથના શીમ્ડુસ ટુ કોન્કર નામનાં નાટકનો એક દ્રશ્ય જનક દેખાવ.)

પ્રવેશ ૧ લો.

મી૦ હાર્ડકસલ એક જુના વખતનો સાદો સદગૃહસ્થ તથા ચાર આકરો સાથે પ્રવેશ કરે છે.

મી૦ હાર્ડકસલ પોતાને ઘેર પોતાના મિત્રનો છોકરો ને પોતાની છોકરીનો ધારેલો વર આવવાનો છે તેની આગતાસ્વાગતા કરવા

માટે ધરમાં ખરાબર વ્યવસ્થા કરવાનું ચાકરોને કહે છે તથા પરાણા ટેમ્પલે જમવા બેઠા હોય તે વખતે શી રીતે વર્તવું તે શી ખવે છે. પણ ચાકરો જે રીતે વર્તવાનું શીખવેલું તે બધું બુલી ગએલા તેમને ફરીથી કવાયત શીખવતી વખતનો રમુજી તથા હાસ્યજનક દેખાવ થાય છે. મીં હાઉંકેસલ ગુસ્સે થાય છે. એટલામાં ગાડીનો અવાજ સંભળાય છે તે વખતે પરાણાની ગાડીનો જહરો એમ ધારી મીં હાઉંકેસલ દરવાજે પરાણાને લેવા જાય છે. ચાકરો દરેકને આપેલી જગ્યા બુલી ગયા છે તેથી ગમરાટમાં ત્યાંથી જ તા રહે છે.

પ્રવેશ ૨ જે

એક ચાકર મીં માર્જોને હેસ્ટીંગ્સ સાથે પ્રવેશ કરે છે. રસ્તામાં એક એલ હાઉસમાં પાસે કંઈ ઇન એટલે ઉતારો મળશે કે કેમ તે જાણત પુછનાં કામએ મીં હાઉંકેસલના ઘરની ઇન તરીકે નિશાણી આપી તેથી માર્જો તથા હેસ્ટીંગ્સ હાઉંકેસલના ઘર ને ઇન જાણે છે તેથી જવી સ્વનંતતાથી ઇનમાં વર્તતા હોય તે મ અહીંયા વર્તે છે ને વાત કંઈ કરે છે.

એટલામાં મીં હાઉંકેસલ પોતાના પરાણાને માન આપવા આવે છે. માર્જોને હેસ્ટીંગ્સ હાઉંકેસલને સંધારમ્ (કિતારનો માલીક) inn keeper ધારે છે તેથી વગર સંમતતાએ વાત કરે છે.

મીં હાઉંકેસલ પરાણાની આવી વર્તણુક જોઈને આશ્ચર્ય પામે છે. પછી આવી બુલ બુલામણીથી ઘણી હાસ્યજનક વાત થાય છે.

અંક બીજો.

(અંગ્રેજી નાટકકાર ચેકસપીયરના હેમલેટનો ઘોરટસીન.)

પ્રવેશ ૧લો.

હેમલેટ, ડેન્માર્કના મરી ગયેલા રાજાનો પુત્ર, પોતાના મિત્ર હોરેશીઓ તથા અમલદાર મારસેલસ સાથે પ્રવેશ કરે છે. હેમલેટ પુછે છે કે કેટલા વાગ્યા હશે? એટલામાં નેપથ્યમાં રજુસિંગડાનો અવાજ થાય છે. હોરેશીઓ પુછે છે કે એ બધો અવાજ શા માટે થાય છે. હેમલેટ જવાબ આપે છે કે આજે રાતના રાજા મિજબાની આપે છે તેથી રજુસિંગડાનો અવાજ થાય છે. એવી મીજબાનીયા બીજી પ્રજાઓ ડેન્માર્કની મજાક કરે છે ને એથી બહુ ગેરફાયદા થાય છે એમ હેમલેટ કહે છે. એટલામાં એક ઘોરટ (ભૂત) પ્રવેશ કરે છે. તેને જોઈને હેમલેટ ધણોજ ગભરાઈ જાય છે, ને કાણુ હોશે તેના વિચારમાં પડી જાય છે. ઘોરટ (ભૂત) હેમલેટને પોતાની પાછળ આવવાને ઇસારત કરે છે. હોરેશીઓ તથા મારસેલસ હેમલેટને જવાની ના કહે છે પણ હેમલેટ માનતો નથી ને પાછળ જાય છે. હોરેશીઓ ને મારસેલસ પણ પાછળ જાય છે.

પ્રવેશ. ૨.

ઘોરટ ને હેમલેટ આવે છે. ઘોરટ પોતાનો વૃત્તાન્ત કહે છે. હેમલેટના કાકાએ તેને શી રીતે મારી નાખ્યો, પોતાની સ્ત્રી એટ

મે હેમમેટની માને ફાસલાની તેની જોડે નીચવર્તન કર્યું, ખામમાં હમેશની માફક તે સુતો હતો તે વખતે પોતાના બાઈએ આવીને કાનમાં કંઈ ઝેરી દવા રેડીને પ્રાણ લીધો, પ્રજામાં એમ વાત ચલાવી કે સાપના ડંખથી તે મરણ પામ્યો વગેરે ધણા આવેશ બરેલા શબ્દોમાં સર્વ કહી સાંભળાવે છે. ઘોર આખરે વેર ભેવાનું કહે છે. એ ગધું સાંભળી હેમમેટ ધણો ગુસ્સે થઈ જાય છે ને આપનું વેર ભેવાનો દુઠ્ઠ નિશ્ચય કરે છે. એટલામાં હોરેશીએને મારસેલસ પ્રવેશ કરે છે. ઘોર જોડે હેમમેટને શું વાત થઈ તે પુછે છે ત્યારે ધણી આનાકાનીએ તથા કાઠને એ ગુપ્ત વાત કહેવી નહિં એવું વચન બંને પાસેથી ભેધ હેમમેટ સર્વ વાત તેમને કહે છે. એ કમુલાન લીધા પછી હેમમેટ વગેરે જાએ છે.

હોમલો હાઉ.

મુંબઈના નાણીતા પારસી લેખક મી० બમનજી કામરાજી ની કલમથી લખાયેલા દાર્યજનક ખેલમાંના દૃષ્ટાંતો.

પ્રવેશ ૧

હોમલા હાઉના ઘરમાં તેનો ચાકર એદલ હરીમ ઈડા ખા તો ખાતો ખાતો ખેડો છે એટલામાં તેનો શેઠ હાઉ તેને ખોલાવતો આવે છે અને તે બહુ ઈડા ખાય છે-તે બાજત ઠપકો દે છે. પછી બંને જથ્થુ એક ખીજની કુનેદનાં વખાણુ કરે છે. ૫

છી નવલશાના છોકરા સોરાબની સાથે આવેલી બાપ તેની બી
 છે કે નહીં તે વિષે હાઉ એદલ પાસેથી ખાત્રી કરે છે. છેવટે
 સોરાબ તે દિવસે મગવા આવવાનો છે માટે તેના બાપ નવલ
 શાનું વિલ તૈયાર રાખવાનું કહે છે. એટલામાં સોરાબ આવી
 બારણું ઠોકે છે. હાઉ ધરમાં જાય છે તથા એદલ સોરાબને ધ
 રમાં લાવી દિવાનખાનામાં બેસાડે છે.

પ્રવેશ ૨

એદલ સોરાબને કહે છે કે હાઉ ધરમાં બંદગી કરે છે તે
 થોડા વખતમાં આવશે. તેઓ વચ્ચે સોરાબના બાપ નવલશા વિ
 શે વાતચિત થાય છે એટલામાં હાઉ આવે છે, સોરાબને જોઇને
 તે જોડી મમતા દેખાડે છે અને નવલશા તરફ તેનો ખ્યાર કે
 ટ્કો હતો તથા તેના મરણથી તેને કેટલો ગમ થયો તે કહે છે.
 એદલ એ બધી વાતમાં હસવું આવે એવી રીતે ટાપસી પુરે
 છે. કેટલીએક નકામી વાતચિત થયા પછી હાઉ નવલશાનું તૈયાર
 રાખેલું વિલ સોરાબને વાંચવા આપે છે જે વાંચી તે ખજો
 દુખી થાય છે તથા હાઉ ને એદલ હરખાય છે. પછી સોરાબ
 એટલામાં સ્વસ્થ થઇ હાઉને કહે છે કે તે પરજોડો નથી અને
 તેથી તેના બાપનો બધો વારસો તેને મળી શકે એમ છે તે
 સાંભળી હાઉ ખજો ગમરાઇ જાય છે ને સોરાબ તેનો નિરસ્કાર
 કરી ચાલ્યો જાય છે

પ્રવેશ ૩

સોરાબ પોતે ધરબાર વગરનો થઇ જવાથી ખજો દુઃખી દે

આય છે તથા પોતાની વધુ મહેરાના શા હાલ થશે તે વિષે ચિંતાતુર રહે છે એટલામાં તેના આપનો વિશ્વાસુ મુનીમ શાપુર આવે છે અને તે સોરાબને દીલગીરીનું કારણ પૂછતાં હાઉને ત્યાં બનેલી બધી હકીકત તેને કહે છે જે ઉપરથી તે વિલમાં કાંઈ દેગો થયાનું શાપુરને લાગે છે અને તે દેગો શોધી કાઢવાનું વચન આપી સોરાબને ધીરજ આપી તે જાય છે.

પ્રવેશ ૪

હાઉને નવલશાની બધી દોલત મળી તેથી બહો ખુશી થયેલો દેખાય છે. એટલામાં એદલ આવી વધામણી આપે છે અને નવલશાનું વીલ બાળી નાખ્યા બાબતની પરઠણના રા. ૧૦૦૦ તથા બ્યાજ હાઉ પાસેથી માંગે છે જે આપવાની તે આનાકાની કરે છે અને બીજા દહાડાનો વાયદો કરી તે ચાલ્યો જાય છે. એટલે એદલ પોતે મન સાથે વિચાર કરે છે કે તેણે વિલ બાળી નહીં નાખતાં પોતાની પાસે રાખી મૂક્યું તે હીક કીધું પણ તે મોટેથી બોલતો હોવાને લીધે શાપુર જે સાં આવી પહોંચે છે તે સાંભળી લે છે અને તે વિલ તેની પાસેથી કઢાવવાની ચુકિત શોધે છે. એક બેવાર ટાટી કરી તેના બદનમાં વિલ હોવાની ખાત્રી કરી લે છે પણ એદલ જોડે રોકહુંડ કરતાં તે હાઉ જાણે એકદમ માંદો પડી ગયો હોય એવી ખોટી અસર તેના મનમાં પેદા કરે છે અને તે એકદમ મરી જશે એવી ધાસ્તી દેખાડી દાકતરને બોલાવવા શાપુર ચીઠ્ઠી લખે છે ને એદલને સુઝ જવા કહી ઝોરડામાં મોકલે છે.

પ્રવેશ. પમો.

દાક્ટર દોશી કમાણી મંઘા વગરના માંખ માર જેવા ક્યો કરે છે તથા પોતાના કાકા શાપુરની દોહતને ઉપયોગ દારૂ પીણામાં કરે છે તે વિષેનું ગાયન ગાય છે એટલામાં એક સી પાંચ આવી તેને શાપુરની ચીઠ્ઠી આપે છે.

પ્રવેશ દ્વિતી.

માંદા એદલને એક ખુરસી ઉપર બેસાડી શાપુર તેને ધીરજ આપે છે. એટલામાં દાક્ટર આવે છે. શાપુર દાક્ટરને એક બાજુ પર લઈ જઈ કોઈપણ પુક્તિએ એદલનું બદન કઢાવવાની સુચના કરે છે. દાક્ટર આવી તેની નાડી—છાતી વગેરે તપાસી હકીકત પુછે છે. પછી છાતી તપાસવાને બદલે એદલનું બદન કઢાવે છે પણ તે સંભાળીને પોતાની બમલમાં દાખી રાખે છે પછી દાક્ટર તેની આંખો વિંચાવે છે, હાથ પગ લાંબા કરાવે છે એટલે શાપુર તે બદન લઈ જતો રહે છે. સંતાડેલું વિલ કાઢી બહાર આવે છે. પેલું વીલ એદલને બતાવે છે. તે ઘણો ગભરાઈ જઈ શાપુરને કરમરે છે. શાપુર તેને ધમકાવી તિરસ્કાર કરે છે.

પ્રખ્યાત કવિ ભવજીતિએ રચેલા સંસ્કૃત નાટક ઉત્તર રામચરિતનું ગુજરાતી ભાષાંતર સ્વર્ગવાસી સાક્ષર મણિલાલ નજુમાઈ દ્વિવેદીએ કરેલું તેમાંથી રામચલવકુશનો મેળાપ થાય છે તે દેખાવ. વાલ્મીકિ ઋષિનો આશ્રમ, અંદ્રકેતુનો રથ.

પ્રવેશ ૧ લો.

રામે અશ્વમેધ કર્યો ને ઘોડો છુટો મુક્યો તે પ્રાચેતસ (વાલ્મિકિ) ઋષિના આશ્રમ આગળ આવી પહોંચે છે. સીતાના જોડ પુત્ર લવ ને કુશ અહીં આજ રહે છે તે માંથી લવ તથા બીજા બે બાળકોએ ઘોડાને જોવા ને જાએ છે. લવ અશ્વને કાંકરાથી ભારી મૃગો સાથે ચરાવવા લઇ જાએ છે એટલામાં એક પુરૂષ પ્રવેશ કરે છે ને લવ તથા બાળકને શુદ્ધ માં જવાનું કહે છે. લક્ષ્મણને પુત્ર ચંદ્રકેતુ રથમાં બેસી સુમંત્ર સારથી સાથે લશકર લઇને અશ્વની શોધમાં આશ્રમ આગળ આવી પહોંચે છે. ચંદ્રકેતુનું લશકર લવના ધનુષથી મૂછા પામે છે. ચંદ્રકેતુ તથા સુમંત્ર સારથી વચ્ચે લશકર નાશ પામ્યું તેની તથા લવના પરાક્રમની વાત થાએ છે. સુમંત્ર સારથીના કહેવાથી ચંદ્રકેતુ લવને બોલાવે છે ને રથમાં બેસવાનું કહે છે પણ લવ બેસવાની ના કહે છે. આખરે ચંદ્રકેતુ પણ રથમાંથી ઉતરે છે. ચંદ્રકેતુ રામના પરાક્રમની વાત કહાડે છે. બાળક લવ રામે બહુ મોટાં પરાક્રમ નથી કર્યા એમ કહે છે તેથી ચંદ્રકેતુ શરસે થાએ છે. આખરે બધા બીજી યોગ્ય જગ્યાએ જાએ છે.

પ્રવેશ ૨ જો.

પુષ્પક વિમાનમાંથી રાગ ઉતરે છે, લવ તથા ચંદ્રકેતુ પ્રવેશ કરે છે. રામ ચંદ્રકેતુને કુશલતાના સમાચાર પુછે છે. ચંદ્રકેતુ લવને પોતાના મિત્ર દા બલ જોળાવે છે. રામ લવને જોઇને વિચારમાં પડી જાએ છે. લવ પણ રામને જોઇને આશ્ચર્ય પામે છે. લવ ચંદ્રકેતુને પુછે છે કે રામ એ તમારા શું સગા થાએ છે? રામાયણના નાયક તરીકે લવ રામને જોળાવે છે ને નમસ્કાર કરે છે જનૂમ્બકાસ્ત્ર પાછું ખેંચી લેવા રામ લવને કહે છે. લવ તે પ્રભાવે કરે છે. ચંદ્રકેતુ લજવાઇ ગએલા સૈન્યનું સમાધાન કરવા રામની આજ્ઞાથી જાએ છે.

રામ ભવને પુછે છે કે જુમ્મકામ મુકતાં શી રીતે આવડયું.
 ભવ કહે છે કે એ અમ્મ હમને સ્વતઃસિદ્ધ છે. રામ પુછે છે કે બહુ
 વચન કેમ વાપર્યું? ભવ કહે છે કે હમે બે બાધઓ છે. એટલામાં
 કોંધાવેશમાં ભવને રામના લશ્ચકર જોડે લડવામાં ગદ્દ કરવા
 ભવના કહેવાથી કુશ પ્રવેશ કરે છે. કુશ રામને અભિવંદન
 કરે છે રામ, ભવકુશ એક જાડની છાયા તબે ઉભા રહે છે.
 રામ મનમાં વિચાર કરે છે કે રઘુકુળના એ બાળકો છે ને પો
 તાની પત્ની સીતાના જેવી મુખાકૃતિ છે તેથી પોતાનાજ પુ
 ત્ર છે એમ સંદેહ ઉત્પન્ન થાય છે. સીતાને વાલ્મીકિના
 તપોવનમાં વનવાસ મોકલેલી તે બધું રામને યાદ આવે છે ને
 દુખિત થાય છે. રામના કહેવાથી રામાયણના મ્લોક કુશ
 મોકલે છે, (જેમાં રામ તથા સીતાને અગાધ પ્રેમ છે એમ કવિ
 એ વર્ણવ્યું છે) એ બધું સાંભળી રામ કલ્પાંત કરે છે. એટ
 લામાં નેપથ્યમાં શબ્દ થાય છે. તેમાં કૌશલ્યા, વાલ્મીકિ
 જનકનાં નામ સંભળાય છે તેથી રામને અતિશય દુઃખ થા
 ય છે. તેથી શોક કરતા તેમને મળવા બય છે.

અંક ૩ જો.

મોલીઅરના નાટક ઉપરથી અંગ્રેજીમાં મીસ્ટેક નામનું અનુકરણ
 ડૉન આલવારેઝ નામના એક ગૃહસ્થને કેમિસ્ટો કરીને
 એક પુત્ર હતો તેને ભણાવવા સાર રાખેલા શિક્ષક સાથે ડૉન
 આલવારેઝ પોતાના પુત્ર વિષે વાત કહે છે પણ શિક્ષક પોતાનું મિ
 થ્યા પાંડિત્ય દર્શાવી બાપને વાત કરવા દેતો નથી અને વચ

માં વચમાં ભારીન ભાષામાં બોલી ઉઠે છે તેથી કંમિશોનો આ પ કાંઈ પણ વાત કર્યા શિવાય તે શિક્ષકને લાગે ભારી કાઠી મૂકે છે.

(મોક્ષીયરના મૅક ડૉક્ટર ઉપરથી મૂજરાતી ભાષામાં અનુ કરણ કરનાર સ્વર્ગવાસી નવલરામ લક્ષ્મીરામનું બટનું બોધાણું)

પ્રવેશ ૧ લો

બોળાભટ્ટ જંગલમાં ઘાસના ભારા વાઢી ઘેર જવાની તૈયારી કરતા હતા એટલામાં હરીઓ, કમાલખાન તથા હજમ આવી પહોંચે છે. તેઓ તેને વૈદ કહી બોલાવે છે પણ પોતે વૈદ નથી એમ બોળાભટ્ટ કહે છે. પણ પેલા લોકોને કાંઈએ બંબેરેલા તે થી તેઓ તો તેને વૈદજ માને છે તે છતાં બોળાભટ્ટ જોયો ખરે ખરા વૈદ નહોતા તે ખીચારા કબૂજ કરતા નથી. અંતે તે ત્રણે જણા તેને ખૂબ મારે છે ત્યારે તે વૈદ હોવાનું કબૂજ કરી તેઓ સાથે જાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો

નથ્યુકાકા સુરતના રોઠ, ઝુમખાશાની દીકરીને પરણવા આ વ્યા છે પણ કન્યા મુંગી થઈ ગઈ હતી તેને દવા કરાવવા વૈદને તેડવા માણસો મોકલ્યાં હતાં તેઓ બોળા વૈદને તેડી લાવે છે. નથ્યુકાકા વૈદનો સત્કાર કરે છે. પણ વૈદરાજ નથ્યુકાકાને પાંચ સાત લપડાકો મારે છે. પછી માથે માગી બધા ઝુમખાશાને ત્યાં જાય છે.

પ્રવેશ ૩ જો

નથ્યુરોઠ વૈદરાજને લઈ આવે છે ને સાથે હરીઓ, કમાલ

તથા હનમ પણ આવે છે. વૈદ ઝુમખાશા સાથે કેટલીક વાતો કરી તેની ઓકરી અંદાની નાડ જોય છે. નાડ ક્યાં જોવી તેનું પણ જ્ઞાન હોવું નથી તેથી પગની નાડ જોય છે. પછી વૈદ શાસ્ત્રનાં પ્રમાણ કહેતા હોય તેમ વૈદરાજ જુઠા જુઠા સંસ્કૃતમાં શ્લોકો બોલે છે તે સાંભળી બન્ને વાણીઆઓ દિગ્ગં થઈ જાય છે. પછી શ. ૫૦) ની દસ ગોળી આપી વૈદરાજ જાય છે.

પ્રવેશ ૩

રસ્તામાં હરીઓ તથા કમાલખાન મળે છે તેમની સાથે વૈદરાજ કાંઈક વાતો કરે છે અને તેમની પાસેથી પણ કાંઈ પૈસા કઢાવવાનું કરે છે પણ તેમાં ફાવતા નથી એટલે જાય છે.

પ્રવેશ ૪

ઝુમખાશા તથા નથુકાકા વૈદ તેમની પાસેથી ઠગીને પૈસા લઈ ગયો તે વિષે પસ્તાવો કરે છે એટલામાં વૈદ આવે છે. તે બોલું મ્હોં ઉતરેલું જોઈ વૈદ તેમ થયાનું કારણ પુછે છે તેને નથુકાકા ગુસ્સાથી જવાબ દે છે કે તે તેના પૈસા છુટીને લઈ ગયો તેના કરતાં તો કાંઈ ગોરા ઢાકતરને બોલાવ્યો હોત તો ઠીક થાત. આ સાંભળી વૈદરાજ ગોરા ઢાકતરની મશ્કરી કરે છે અને તે બોલે હિંદુનું ખાનપાન રીતભાત વગેરેથી અજ્ઞાન હોવાને લીધે દવા કરવા યોગ્ય નથી એમ જણાવી તેઓનું મન મનાવે છે.

શ્રી

અંક ૧ ભા.

ધૃતિરસ્તવન

૧

ત્રાહિ ત્રાહિ વિશ્વનાથ, દેવ કયા ધારી,
અરણ્ય કમળ શીશં ધરી, વીનવું વીણહારી, ત્રા.
પ્લેગ મરહી ને દુઃખાળ (૨) મુખ વીઠાસીને વીઠાળ, (૨)
કેર કરી રજા કરાળ (૨) કાળ મારી ભારી ત્રા.
તનની ધનની તજ આશ (૨) કરત સર્વ નાસનાસ, (૨)
ધટ સગાધ રનેહ પાસ (૨) નાશ થયા કારી. ત્રા.
દવળતું આ જગત સર્વ (૨) પડ્યાં ટેક નીતી ગર્વ, (૨)
દુઃખ દીસતું અપૂર્વ (૨) નથી સહાય સારી. ત્રા.
નીરખી હૃદય કાટી જાય (૨) કારી રૂદન ન સંભળાય, (૨)
જમ જરાય નહીં ધરાય, (૨) દુષ્ટ છે શીઠકારી. ત્રા.
પ્રગટી લહાય દશ દિશાય (૨) અહીં તહીં જન સમુહ ધાય (૨)
હાલી કામ ન જણાય (૨) ઢળત ધરણ્ય હારી. ત્રા.
સંતતી નીજ રૂદન કરે (૨) ત્રહડી નીરાધાર મરે (૨)
શૂન, તાત હૃદય ધરે (૨) હરીકૃતી શું, તારી. ત્રા.
મંત્ર તંત્ર વૈદું વ્યર્થ (૨) કંઇ સર્થો ન એથી અર્થ (૨)
વિપત કાળવા સમર્થ (૨) એક દષ્ટી તારી. ત્રા.

કૃતિ અમારી નહી વિચારી (૨) દુઃખ નીવારી શે ઉગારી (૨)
શાન્તિ શાન્તિ શુભકારી (૨) દે હરી પ્રસારી. ત્રા.

(૨)

ભાત ભાતનાં પુષ્પો, (૨) અણુ ગુંથેલાં સમીપમાં ધરીએ,
પરિમલ માત્ર અહીં લ્યો, સ્મર જનો શૂં વધુ ન ઉચરીએ.

(૩)

સજન સદ્દ હાંસી ન કરશે આજ-હાંસી ન કરશે આજ. સજન. ટેક.

નવિન પ્રતીતો ખેલ ભજવશુ (૨)

નવિન હમારો સમાજ—સજન—

પ્રથમ પ્રદર્શન કરવું ધરી શીર (૨)

છોકરવાદી તાજ—સજન—

નાટકકારો નાની વયના (૨)

તેને તે શાની લાજ—સજન—

(૪)

દીકું એવું હમે કરીએ (૨) ન તેમાં લાજ કંઈ ધરીએ

કર કોના પગ કોષના—

કોનું ધડ ને શીશ,

વિચિત્ર ચિત્ર નિહાળીને—

હૃદ ન ધરશે રીશ. } સાખી

ધડીમાં શર, ધડી શાણા, (૨) હગારા મૂર્ખ ને રાણા. દીકું

વચને અનુકુળ ગોઠવ્યો,

આજ રાત્રીનો રંગ,

પલ પલમાં પલટાઈ જતો.

કાચો રંગ પતંગ } સાખી

સ્વભાવે સિદ્ધ એ રીતી, (૨) અનુકરણે રહે પ્રીતી. દીકું

કાઠ્યો આભ વિપત્તિનો }
તે ક્યાં સાંધ્યો જાય. } સાખી
તેર તુટે ત્રણ સાધતાં.
જ્યાં રહ્યો જગરાય }

દયાળુએ દયા છાંડી (૨) પ્રજા સંહારવા માંડી. દીકું

માત પિતા બંધુ જનો }
પતિ પત્નીની જોડ } સાખી
અસંખ્ય ઘોર નિદ્રા કરે
લાંખી તાણી રહોડ }

જીખ્યાં જમી દેશ પરદેશ (૨) મરે બહુ બાળ નિર્દોષ. દીકું

એવાં દુઃખિણા દુઃખી }
રાંક જનોને કાજ } સાખી
નેક ટેક છોડી દીધાં-
દૂર કરી સહુ લાજ. }

નહી કાઠ સ્વાર્થને માટે, (૨) નહીં યશકીર્તિને સાટે દીકું.

નાટ્ય ભૂમિનો છે નહીં, }
પરિચય હમને લેશ. } સાખી
દોષ તરફ જોશો નહીં
જો જો શુભ હેશ. }

કુરીસ ટુપ્ટે ન નીડાળો (૨) વિનંતી એ સ્વીકારી શો દીકું.

અશ્રુમતી નાટકનાં

(શ્રી નારાયણ હેમચંદ કૃત પુસ્તકમાંથી)

પ્રતાપસીંહ

(૫)

કાન્તા જશિવની વળી ભગિનિ છે વિખ્યાતણી શોભતી

જેને વાહન સિંહનું કર વિશે, લીધી અસી ઓપતી
બીજે હસ્ત ત્રિશુલ ખપ્પર ગૂહી, શોભે રૂડી રીતથી
એવા માત તણા અતુલ્ય પગને, વંદુ પુરી પ્રીતથી.

(ર. ઉ.)

લામશા

(૬)

હિંદુ જનોની હિંદુ જનોપર, આશ નિરંતર વાસ કરે (૨)
તદપિ તણ તે સહુ તે રાણો, પ્રતાપ વન વન ન્હાસી ફરે
રૂડી ભાગ્ય જે પ્રતાપ ટકાયો. નહીં તો અકબર આ ક્ષણમાં (૨)
કરત સર્વને એક સમાના, એક કોટી એકજ ગણમાં
રાજવંશી રજપૂત જનોએ, શરાતન નીજ ખોષ દીધું (૨)
સતીત્વ ગૌરવ રજપૂતાણીએ, છાંડી અધમ પદ અંગ લીધું
ક્ષત્રી બળરે સોદાગર, અકબર સહુને ખરીદી અટક્યો (૨)
એક ઉદય સુત નવ લેવાયો, જેનું મુલ્ય નવ આપી શક્યો.
નવ રોઝા દિન કાજ લાજ નીજ માન સત્ય રજપૂત કીયો (૨)
તને કહો? તોયે અને કેળે, તેહ તણો વિક્રય કરીયો.
ક્ષત્રીનાણું ધન શ્રેષ્ઠ જેહ તે સર્વે વેચી દીધું હાવાં (૨)
ચિતોડ શું આપણુ સ્થળમાં કહો આવશે વેચાવા
ઉજડ બૂમિ આ હમારી તેમાં, ક્ષત્રી બીજ રોપો કહેશે (૨)
સર્વ જનો મન આશ ધરે જે, પ્રતાપ બીજ રાખી રહેશે.
જેથી કરીને એક વેળ ફરી એહ ક્ષત્રીના બીજ તણી (૨)
નીર્મળતા કંઈ ઝલક અમલ ધરી, જ્યલંત રહેશે દીવ્ય બણી.
(ના. હે.)

પૂરી

(૭)

ઉઠાવિ લાવ્યો રંગીનિ ફાંકડી વાહવા, વાહવા.
ગોરું શું મ્હોડું ને કાગી શિ આંખડી વાહવા, વાહવા.
જમ જગાડું, રંગે રમાડું, હેતે હુ લાવું. ખિતે ખોલાવું
અશ્વ તું મ્હારી, ના, ના, ના, ના,
જગરથી વહાલી, છિટ્ટ છિટ્ટ છિટ્ટ છિટ્ટ

પ્રાણુથી પ્યારી, હં, હં, હં, હં
 જગરના મોતી, જગરના હીરા, વાહવા વાહવા
 જગરના માણેક, જગરના પન્ના, વાહવા, વાહવા
 જગરના સુન્ના, જગરના રૂપા, વાહવા, વાહવા
 જગરના જોહર, જગરના ગોહર વાહવા, વાહવા
 ઉઠોની મહારી ગુલાબની પાંખડી વાહવા, વાહવા—ગોર
 શું મોહકુ

(૮)

મારી છપના ખીખી રંગીલી શાહજાદે લીધીરે શાહજાદે લી
 ધીરે--સેલીમે લીધીરે. મારી.

ઘણાં ઘણાં કષ્ટો વેહીને મેળવ્યું આજ રતન
 જતન કરીને સંતાડેલું હર્યું અમૂલ્યખધન-મારી
 ફરીદ બંદો સાચો જો તું મુસલમાનનો સૂત
 જતો ન મૂકું હવે કાઢને બલે મુગલ રજપૂત-મારી.

સલીમ

(૯)

પ્રિય અશ્રુ મારી રે. (૨)

પ્રિતિથી હાહા.

નવ વિસરે, પ્રાણજ નિસરે, શું ડરે? ન ફરે, ન ઠરે.

પ્રિતિ ખોટી તહારીરે—પ્રિય અશ્રુ.

સજળ નેત્રથી આવી પાસે, ખેહી મુજ આંકે વિશ્વાસે
 પ્રિતિથી, નિતિથી, ભિતિથી, ચુભિ લીધી પ્યારીરે—પ્રિય અશ્રુ.
 શુકતસીંહ

(૧૦)

સમય શો અહો પુરો આવ્યો (૨)

શીશોદીયા કુળ ગૌરવનો શું સૂર્ય અસ્ત પામ્યો. સમ—
 પ્રતાપી પ્રતાપ આશે જાણ (૨)

નિજ પુત્રીનાં લગ્ન વવન સહ સુણી પામશે કષ્ટ. સમ—
 અશ્રુને જમ હું સમજાવું (૨)

કોટી ઉપાયો કરી બંદીથી મટ હું છોડાવું. સમ—

નહિ તો અનર્થ થો થશે (૨)

માનસિંહ નિજ વચન પાળીને મનમાં હરખાશે. સમ-
પ્રતાપસિંહ (૧૧)

નવ શાંતિ થાએ જ્યાં સુધી, ન ચિતોડગઢ ઉઘારીઓ
નિદ્રા ન આવે જ્યાં સુધી, શત્રુ ન હાંકી કાઢીયો—નવ
મુજ આખના આકાશને, વળી જીવની તું આશ છે (૨)
આ સૂર્યવંશી ક્ષત્રિ કેરા, વીર્યનો તું પ્રકાશ છે.—નવ.
રજપૂત કેરા રૂધીરથી, શું પવિત્ર તુજ પુરજો બન્યા (૨)
તેમાં ફરિ પગ મેલવા, કંઈ સંકટોને દુઃખ સહ્યા—નવ
હશે તપે ને આયમે સુર, તું વિના અંધકાર છે (૨)
સંધ્યા થઈ રજપૂતની, આ જીવનને ધીકાર છે—નવ
(૧૨)

જન્મ મુજ આપ્યા ? ને રાવ વંશ, રૂધીરમાં સમરસીંહનો અંશ
કુલે સંગ્રામ થયો છે નેહ, પ્રતાપે ધરીઓ તે કુળ દેહ.

સૂર્યવંશી છું હું પૃથ્વીરાજ, મર્ત્ય જન ચરણ ન નામુ શીશ

વિશેષે સ્વતંત્રતાનો ચોર, મુગલ તેતણી દાસતા ઘોર

સ્વીકાર નવ હુ કદી, લીંગદેવ ભગવાન

બળ આપો, બળ આપો, દુર્માતેતણું થાય અવશાન

માનધરી દુર્દશા ધ્વંસ, વિજય ભઠ થાવું ક્ષત્રિ

અવતંસ—જન્મ. (ના. હે.)

પૃથ્વીરાજ

(૧૩)

દુઃખ આવી પડ્યું શીર હાથ, યંત્રણા કેમ કરી સહેવાય

નહી મહીનાને શું મળાય, દુઃખ અતિ આકુળ બ્યાકુળ થાય

ક્યમ બંદી બની રહેવાય, દુઃખ આ આવી પડ્યું શિર હાથ.

નિર્દય ધાર, હેડું આ માર (૨) બહાલી મલુ તને કેમ વિસાર (૨)

અંબળ નેત્ર અને મુખ આર (૨) રસિલી રંગીલી તું પર વાર (૨)

ખાળી સદા સહુ દુઃખ વિદાર (૨) (પણ હાથ હવે તો એ સૌ

સ્વપનાજ)

સૌ સ્વાખ સમું સમજાય (૨) યંત્રણા કેમ કરી સહેવાય. નહિ.
પ્રાણથી ખ્યારી અશ્રુ તું મારી (૨) આવી અહીંજટ લેતું
ઉગારી (૨)

પાન કરાવતું પ્રીતીતું વારી (૨) અમૃતથી પથ છે સુખકારી (૨)
અહારી મલુવળ કાળ વીસારી (૨) (વળી મલિના, તું તેને વિસારી મુક)
પથ હાય ન તે વિસરાય (૨) યંત્રણા કેમ કરી સહેવાય—નહિ.
પૃથ્વીરાજ (૧૪)

આ અમલ છઠા મલય પવન આમ તેમ રમંતશા ? (૨)
ભાવે ગળ્યાં આ દીર્ઘ વાંકાં, (૨) નયન યુગ્મ દળંતશાં. (૨) આ અમ
સરળતા સહ માધુરી મલી, નેનપર કાણે વળી (૨)
કરમારતા પીછી ભઠ ભુરેખ જિણિ જિણિ ચીતરી. આ અમ.
સલીમ (૧૫)

આલ જાઉં જોઉં શું ચારો, મનડું વ્યાકુળ થાયે મારું—જાઉં
પૃથુરાજનો પ્રપંચ ભાસે, કપટ મોહની પારો
હૃદય સરેથી છુટા પડેલા, મીનથી કેમ જવાશે—આલ જાઉં જોઉં.
ફરિદ (૧૬)

ફરિદ અંતે તું ફાવિયો, ફતેહનો ડંકો વગાડીયો
કર્યો પૃથુને ખુવાર (૨) હવે શુકતના શા ભાર
સલીમને સંદેહ કરાવીયો. (૨)—ફરિદ અંતે
કઈ અશ્રુને હું હાય (૨) પહું નીકા તેની સાથ
દાવ સંધો એ મારો બગાડીયો (૨)—ફરિદ અંતે

પૃથ્વીરાજ (૧૭)
સૌન્દર્ય તેતું શું અહા ! ભાવણ શું હોરતું સરળતાથી શી !
વાણી મધુરી કેવી !—હઠવા ત્યાંથી ન વૃત્તિ મુજ આતી.

પૃથ્વીરાજ— (૧૮)
મૃગશોચની, દુઃખશોચની, હો અશ્રુ તું આ વાર
અશ્રુ ભરેલાં નેનથી વિનવે કરી પેંકાર (૨)—મૃગશો.
પૃથ્વીતણા શીરોમણી, હો પૃથ્વીના ભુપાલ (૨)
આ યંત્રણાથી છોડવો (૨) કરણા કરી કૃપાળ—મૃગશોચની.

પૃથ્વીરાજ—

(૧૯)

દીકું ને દીનેથી ચાર તુજ શરીર
 વૃષિત ચાતક સમ હું બન્યો અધીર
 કાંધ વાત ગુપ્ત કહેવી મધ્યરાતે
 કહીશ આવી કરજે દ્વાર ખુલ્લું હાથે.

સેલીમ—

(૨૦)

હવે છોડું તને શું આ વાર (૨)

દુરાચાર, દુર્વિકાર, કરં ઠાર, ક્ષણવાર--હવે છોડું.
 નરાધમે દુષ્ટ જન, કેતું છે પાપિષ્ઠમન
 છોડું કેમ હવે તને, દગો દીધો નીચ મને
 અશ્રૂને શું દરી જશે, મદારી તે સું તેની યશે
 શિયાળ શું લેશે, કદિ સિંદનો શિકાર--હવે છોડું

(હોમલો હાઉના)

(મુંબાઈના પ્રસિદ્ધ પારસી લેખક મ ૦ અમનજી.
 ન. કાબ્રાજી.)

અંક રજો.

એકલ—

(૨૧)

ઓ ભાપ હું નદિ કહેતો કે આજુ તું ધે (૩)
 આજુ તું ધે હો આજુ તું ધે—ઓ ભાપ.
 માથું તું પાસ અરે ભાપ બહુ થોડું
 રોજ શેર ધૂસ ગુંધરપાકે ભર મહોડું
 બરશીને હલવા-ધાંત વગર દગવા--અસ ગમ્ય દેધ ગળવા

સહુ થોડું પણ સોજું સાજું તું ધે-ઓ ભાપ
 સાહું ને સૂતરે માણું હું ખાણું
 ડાળને કઠોરતણા અવગુણ હું જાણું
 ખીચડીને રોટી-એ પણ છે ખોટી-જરા સોટી કે ખોટી
 પામને પુડીંગ પુરી ખાણું તુધે—ઓ ભાપ
 સોતું ને રૂપું મોતીને હીરા
 માંગતો નહીં હું મોટીએ પીરા
 લોન લાખ ત્રીસની-મિલકત દરદીસની-ગીરવી ધસ વીસની
 બસેવા ફલ રોજ એક તાણું તુધે—ઓ ભાપ
 મહેલકાજ સુગર શીરોજ પગે નહીં લાગું
 ટોંડાલ સરીખી એક ઝૂંપડીજ માંગું.
 ન્હાની ધસવાડી ફળ ફળની ઝાડી-એ જોડીની ગાડી
 તે રોજ ઘરે વાગતું વાણું તુધે.—ઓ ભાપ

હાઉ—

(૨૨)

વેઠ કરીને મરો, પેટ કદી ના ભરો,
 નેક ધાનતે કમાઈ રંજથી;
 ભાઈ હાથ ઠેરવી—ચારતરફ ફેરવી
 હું સદા સુખી થયોછ ગંજથી

(કારસ) હાઉ, હાઉ, હાઉ. કરું સહુનું

ચાઉં કરી બનકું યાપથી

શેયતાન વાઉકે-હાવગીર સાઉકે

હું બીહુંન બાઉનાબિ બાપથી

બાર ધરો બાળિયાં-ચાર જનો જાળિયાં

દ્રવ્ય કાજ એક ખૂનખી કાધું.

ચાદ ચોરીયો ચદ-આડ કાર્જરીસઠ

સાડ મૂર્ખતું સહુ હગી લાધું.

(કારસ) હાઉ, હાઉ, હાઉ.

રાખ સદા ધ્યાનમાં-નીમ ખુદાં જહાનમાં

દ્રવ્ય એકલુંજ સર્વને ગમે.

હોય જે સુખી પવું-આય માનજે કહું
જામને ધરે વીચારજે તમે.

(કારસ) હાઉ, હાઉ, હાઉ.

સોરાખ—

૨૩

સુઝયું આ શું તને તાત (૨)

જીધો તુજ પુત્રનો ધાત

સાખી મુવો છુટયો ઉખડયો ખરે, થયો જહાનથી દૂર
નહી વાંક કાનો અરે, થયું નશીળ જ્યાં ફૂર
યશે શા હાલ મહેરાનાં, સુણી વીપરીત આ વાત. સુઝયું
સાખી નવ લખીના નવ લાખ તો, ગયા હાઉને હાથ
ન્યાલ ખરે તે થઇ ગયો ફરી પ્રપંચ અથાગ
જીવી કહી હોત જે માત, કદાપી આમ નવ થાત-સુઝયું.

હાઉ—

(૨૪)

૨ માઇ જેની આવે વખતે હું શું કરું
કે નાશું સંધુ રોકાયું છે આજે ખરું
છે થોડા દહાડામાં હુંડીની આશા મને
તે આવે ત્યારે ફની બાઇ આપું તને

એહલ—

(કારસ)

બાળી દે એક હજાર ખાલી ન વાર લગાર
હાલી વાતો છોડી દે જો કાચીના સાહુકાર
તોળી દે એક હજાર બોલી ન વાર લગાર
બોળી વાતો છોડી દે જો કાચીના સાહુકાર

હાઉ—

શું તારે કાન કાઠની હું ચોરી કરું
કે છ-તે પૈસે ભીક્ષા માગી હાથો ધરું.
તું તો ડાહ્યો છે બાઇ શુધ્ધી ક્યારે ગઇ
શું થોડે ખેસી આગ્યામાં છે લાલો કંઈ

એહલ—

કારસ

બાળી દે એક હજાર ખાલી ન વાર લગાર

દાસી—

(૨૫)

વાટ નાન્સન્સ કેવું હમઅગ—જોતો નહી રીઝન બહામ
 દે રાહટ એન્ડ લેહટ એબ્યૂસો—હારને લોકો કાંય
 ખાનાં પીનાં ને મોજે—અસ ખરચો એવરી પાઇ
 આદરડેય નન વિલ ટેલ્યુ—જરા તો પીત્રે ભાઈ.

(કારસ) હાંસો અસ રોમ્પેન—હાંસો અસ રોમ્પેન
 એન્ડી શેરીને મોઝેલ—સોડા આઇસ એન્ડ જીન્જર એલ
 હાંસો અસ રોમ્પેન—હાંસો અસ રોમ્પેન
 એન્ડી શેરીને મોઝેલ—ક્યૂર્સ ધય એન્ડ એવરી પેન.
 વેર એલવેમ ઉંચા હેસીસ—મોનાનું વોચ એન્ડ ચેન
 એલમાઇઝર્સને બળનાથી—શેટ ટેમ મરમર ઇન વેન
 ફુનિયાની એવરી પ્લેજર—ચાખીને યાઓ ત્યાર
 આલ માઇટીને ત્યાં નહિ તો શું—જવાબો દેશોયાર

(કારસ) હાંસો અસ રોમ્પેન—હાંસો અસ રોમ્પેન
 એન્ડી શેરીને મોઝેલ—સોડા આઇસ એન્ડ જીન્જર એલ
 હાંસો અસ રોમ્પેન—હાંસો અસ રોમ્પેન.
 એન્ડી શેરીને મોઝેલ—ક્યૂર્સ ધય એન્ડ એવરી પેન.

ઉત્તર રામ ચરિતના

(મણીલાલ નભુભાઈના ઉત્તર રામ ચરિતમાંથી)

બાળકો—

(૨૬)

કેડે જાડી પૂંછડી લટકે વારવારે હલાવે,
 લાંબુ ડોકું, વળી ખરી દિસે ચારની ચાર જોને
 મુકે કેરી સમો લાડી મણી ખાય છે ખાસ તોયે
 શુંવા બોલું ઝડપ થકી તું ચાલ એ દૂર નાસે.

૬૫—

(૨૭)

ચાપ મુજ ધરધર ઘોર કરાજ
રહો યદ્ય અંડ પ્રચંડ વિશાલ
પણુજીપ જીભથી નેના અંત
વીઢ્યા તીણા જ્યમ દીપે દંત
કરે ધન ગર્જિત ધરધર ઘોષ
ધણુધ ધણુ રિપુપર ધરતું રોષ
વિશ્વ સર્વ સંહારવા, હસતું યમમુખ યન્ત્ર
તેમ વિશાલ કમાન ગોલઅતિ ગોડી ઉમ્મ પ્રચંડ
ખંડવા દર્પ વીર્ય વિકરાલ—ચાપ મુજ

(૨૮)

હાંકે ત્વરા થકો સુમંત્ર અગાડો તેથી,
ઘોડા વહે જવથી, તે ગચ્છા બિરાજી;
હેલાથી કાષ્ટધ્વજ ધૂનતો તેમ આવે,
સુણી તમારે ભઠવું, અહીં ચંદ્રકેતું.

ચંદ્રકેતુ—

(૨૯)

વદન ભગોર કાપે રક્ત કાન્તી ભરાતું
સમર મુખ ઉભેતો, એ શિખા પંચ યુક્ત;
ધણુધણુધણુ ગાળે કાટી એવા ધનૂથી
ચમુપર વરસાવે બાણ કા વીરબાલ!

અહો આશ્ચર્ય—

(૩૦)

કરી શિશકટ ફેડી ઘોર ટંકાર ગાળે
જવલિતશર હળરો ફેંકતો સર્વ સૈન્યે
નવ, રધુકુલ કેરો અપ્રસિદ્ધ પ્રરોહ,
કુતુહલ ઉપજાવે આ મુનિ બાલ એક!!

સુમંત્ર—

(૩૧)

ઓપે પ્રભુવ, સુરદાનવનાથી નેનો,
એવો નિહાળી તવરૂપસમાન બાળ.

કૌશિક યજ્ઞ નડતા રિપુ રાજનારા,
મૂને ધનુર્ધર રઘુવર સાંભરે છે.

અંદ્રકેતુ—

(૩૨)

નેના હાથ રિપે કરાવ ઝડકે શસ્ત્રાઘ સંઘ્રામનાં.
સોનાની ધુધરીથી ઝંઝન થતા દોડે રથો નેહમાં;
નેમાં મેગળ મેધ માલથી વહે વર્ષા મદત્તાવની,
એવું આ અગણીત સૈન્ય ફરતું પૂઠે શિશુ એકની!

(૩૩)

વાગે દુહંભિ હંચે શબ્દે તેનાથી પણ અધિક વધીને
પણુછ તણો આ ઘોષ ધોર બહુ, ગિરિ ગંઢરમાં
હસ્તિ કેરાં ગાળે ટોળાં તેના કાને પાડા પમાડે,—
એવો આ કો વીર ધીર એ, ચાલંતામાં ધડ થકા
પાડયાં શીશ ભયંકર વીરતણાં ને તેથી છાઘ
ભૂમિ ખની છે, તમ થયેલા કાળ તણા મુખ
કરાલમાંથી ચાવી ખાતાં કડકા પડતા તેથી
છવાઇ એવા ભયંકર—વાગે દુહંભિ.

અંદ્રકેતુ—

(૩૪)

રેરે ભવ માખાહો, સૈનિકો સાથ થું ભડે!
આ રહ્યો હું અહીં આવો તેજમા તેજ છે સમે.

સુમન્ત્ર

(૩૫)

પાછો નિમંત્રણ તમે કર્યું તેથી આવે,
આ બાલવીર મથવો મુકો સર્વ સેના
નેવો વળે દ્વિરદ સાથ વિદારવાથી,
ગર્વિષ્ઠ સંહ શિશુ ગર્વિત મેધનાથી,

ભવ—

(૩૬)

અરે પિત્ર! નીચ જનો પિત્તાર!
કરં કલકલ સધળો સંહાર!
શૂન આપાત વડે હનરાય,
તરત વડવા મુખ અઝી છવાય

દ્રોષતણી તેવી ચઢે મુજ ઝાળ,
પડે ત્યાં ભોગ થઇ તત્કાળ
ચાર પાસ ઉભરાય જે સેના કલકલ ધોર
પ્રલય પવનથી ઉભરાયેલા જલધિતણા કસોલ
ભોલ તે સમ ધાત્રે સંહાર—અરે ધિક !

ચંદ્રકેતુ—

(૩૭)

હાહા ચમત્કૃતિભર્યા ગુણનાથી વહાભો
તું છે સખા મમ થયું મુજ સર્વ તાર
ત્યારે તું આ પરિજનો નિજને હમે કા ?
આ તુજ ગવંની કસોટી હું ચંદ્રકેતુ

ચંદ્રકેતુ—

૩૮

તિમિર વિજળીનો શું ધોર આ યોગ ભાસે
મિચી જઇ ઉઘડીને આખ દુખે ન દુઃખે
દિસતું સકળ ચિત્ર ચીતરું તેવું સૈન્ય
અજીત બલથી હરે સત્ય આ જુઝબ કાઝ !

સુમન્ત્ર

(૩૯)

ન્યાય એ મુદ્ધ કરો, છે એજ ધર્મ સનાતન
એજ છે રત્ન સિંહોની વીર્ય ચારિત્ર પદ્ધતિ.

સવ—

(૪૦)

નથો નથો નથો યજ્ઞે લેશ વિરુદ્ધ સાચ
અર્ધોક ગુણ ખરે એ રાજને સર્વ યાજ્ઞે
તદપિ મુણી વાણી, અશ્વના રક્ષિ કરી
સહન નહિં થવાયો ઉઘળી ઘનિત મારી.

સવ—

(૪૧)

વાણીમાં છે વાર્ય તે આલ્મણોનું
બાહુનું જે વીર્ય તે ક્ષત્રિયોનું
આત્મા ક્ષોભ જમદગ્ન્યે દ્વિજેરે
તેને હાખી આવડી શી સ્તુતિ છે.

ચંદ્રકેતું—

(૪૨)

આ આજકો નવિન છે પુરુષાવતાર !
 જેને ન શ્લાઘ્ય ભગવાન ભગુપુત્ર તેઓ
 નથી મધ્યું અભયદાન ત્રિશૌક સૌને
 એવાં ન જે પુનિત નાન ચરિત જાણે.

સવ—

(૪૩)

તારે વૃદ્ધ જનો તણું ન કશુંએ વણ્યું અરે જોઇએ !
 કાંકે વૃદ્ધ ચરિત બાલજનને વીચારવા ના ધટે
 જો કે સુન્દતણી વિરોધ કરોને નારી હણી તાડકા
 તોયે ખડિત ના થયો યશ વળી લોકે થયા તેવડા
 ધાયો રાવણ દૂત દૂપણખર વ્યાકુલ વિધાયલો
 ત્યારે જે ત્રણ પાદ ઓસરી ગયા દાખ્યાવિના પૂઠે
 ને વાળી સુત ઇન્દ્રનો હણી દીધો જે પૂણું ચાતુર્યથી
 તેતે પૂણું પ્રસિદ્ધ વાત સમજે જાણે અધાયે જન

સુમન્ત—

(૪૪)

છકયો શો ક્રોધ ચઢ્યો ઉભરાય
 દુહય અતિ આકુલ વ્યાકુલ થાય,
 ધૂને રિપુ દમવા સધળી કાય,
 શિખા શિશપર ઉચી નિચી થાય
 મૂલપકી રકત કમલસમ લાલ
 થયો બહુ રકત નયનનો તાલ,
 ચઢે વળી વાંકી ટેદી કમાન
 જમર તણી ક્રોધ કરાજ સમાન.
 ચંદ્ર વિષે જળકી રહું ઝગ ઝગ શ્યામ કલંક
 કમલ પૂઠે જ્યમ શ્યામ જમર ભમીરે' તો બહુ નિઃશક
 લંકે લમ ભમરે મુખનો ધાય.—છકયો શો.

રામ—

(૪૫)

દિનકર કુલકેરા ચંદ્ર હે ચંદ્રકેતુ !
 ફેસ ભર અતિ હર્ષે વાધને ભેટી લેતું.
 હિમ શકલ સમાં આ તૂજ ઘાઠાં શુભાંગે
 મમહૃદય તણો એ, દાહ વહેણો વિરામે.

રામ

(૪૬)

પાલી લેવા જગત ધરિયું કાપ આ અઝ વેદે.
 ક્ષત્રિ ધર્મે શરીર ધર્યું શું વેદના રક્ષણાર્થે,
 સામર્થ્યોનો સમુદય શકે, પુજ વા સૌ ગુણોનો,
 મૂર્તિધારી સરવ જગના, રાશિએ પુણ્ય કરે.

લવ

(૪૭)

પ્રીતિ કરણાભોનો વૃત્તિ, તે તણા વળી ગમ્મ સિમાજ આ જનમાં
 મૂર્તિ રૂપ ધરા આવું, પરમ ધર્મ વસી રહ્યો શું એ જગમાં !

રામ

(૪૮)

મન મહિં કમં હેતુ પ્રીતિ સૌને કરાવે
 નહિ નહિ કદિ આશ્ચર્યજો પ્રેમ આવે,
 દિનકર હૃદયેથી પદ્મ પામે વિકાસ
 સિતકર હૃદયેથી જ્વે દ્રવે ચન્દ્રકાન્ત !

રામ

(૪૯)

ખીંદ્યું કઠોર કમલ દીપતું લગાર
 ચીકણું પીન ગર્ભ પત્ર મુકુમાર
 તે સમ અંગ તુંજ અદ્રતાં ગમાંગે
 ચંદ્ર કિરણ ચંદન શીતલ મોદ બ્યાપે

રામ—

(૫૦)

શકે ના તેજસ્વી પરતું દીપતું તેજ જીરવી
 પડી એવી વૃત્તિ પ્રકૃતિ થકિ તે કૃત્રિમ નહિ
 કરી તાતાં કાણું દિનકર યદા તાપયા ધીકે
 તદા અગ્નિમાવો પરિભૂત સમા કાં બળી ઉઠે ?

કુશ—

(૫૨)

દીર્ઘાયુ બ્રાત્ર ભવનું નૃપસૈન્ય સાથે
 સંબ્રામ આલવું, સખા! કહ્યું સત્ય તે શું!
 તો આયમે ભુવનથી અધિરાજ શબ્દ,
 શસ્ત્રાગ્નિ ક્ષત્રિયતણે શમિ જાઓ આજ.

રામ—

(૫૨)

નવિન નીલજલદધીર ગર્જનાથી
 તરત કળી ખીસે કદંબ વૃક્ષ કેરી
 મમ બનાવ્યું તેમ, સદૃજ શબ્દ માત્રે,
 પુલક યુક્ત સર્વ અંગ ગાત્ર ગાત્રે;
 એ પ્રભાવ યુક્ત કોણુ આ રૂપાળો ?
 દીપિત ઇન્દ્રમણિસમાન સદૃજ કાળો
 વિકલ, ચંડ, રૂપ, ક્રોધથી કરાભ.
 પ્રીતિ કરાવતો કુસીન કવણુ બાલ ?

કુશ—

(૫૩)

ધન્ય મુજ ધન્ય ચાપ અવતાર !
 ધન્ય તુજ પણછ તણો ટંકાર !
 દીધી નિત્ય સૂર્ય પુત્ર મનુષીજ
 અભય દાનની સુરપતિને રીજ;
 તપે દનવા નિત્ય દર્પ કરાલ
 ક્ષત્ર-શુર-અગ્નિ જાળ વિકરાલ;
 પ્રતાપી એ રવિકુલના ભૂપ,
 સર્વ ત્રિભુવન અતિ વીર્યે અનૂપ,
 ભૂપ તે કેસના સદૃજો હાલ,
 યુધ્ધ મર્ચીરે મુજ ચંડ કરાલ,

જળકે જળકે જળકી રહે શરદ શિખા અંધાર
 તે થકી ચમકે તેજ ભરી તુજ પણછ ઉઘ આકાર,
 પાર તુજ ભાગ્ય તણો નવધાર,—ધન્ય મુજ.

રામ—

(૫૪)

દૃષ્ટી ગણે તૃણ ત્રિલોકનું સત્ત્વ સર્વે;
ધીરોદ્ધતા ગતિ શકે ભૂમિને નમાવે;
કૌમારમાં પણ ગિરી સમ શો ગલીર!
આવે શું ગર્વ હૈંપ, કે રસ હોય વીર!

કુરુ—

(૫૫)

પ્રસાદ આ હૈંપ કેરો, પાવન કરતો પ્રભાવ શો ગાહ!
રામાયણ કવિયે છે વાણી દેવીને ઉચિત કાર્ય સોચ્યું!

રામ—

(૫૬)

જલથી પૂર્ણ જીમૂત તેસમરિનગ્ધ અંગને
ભેટવા મન ધારે છે વાત્સલ્યેયકી આજન.

રામ—

(૫૭)

શું આ મારો ઝર્ગો જઈ ઉભો દેહનો રનેહસાર!
કે ઉછું શું નીકળી સધળું મૂળ ચૈતન્ય બહાર!
આનંદથી રસ પછ ગળ્યું ચિત્ત તેનો બન્યો એ!
ને ભેટયાર્થી અમૃતરસ શું અંગઅંગે ભરે છે.

રામ—

(૫૮)

શરીર પ્રકૃતિનાથી મિદ્ધ લક્ષ્મી વિલાસે,
જનમન હરનાર કાન્તિવાળું દીપે છે;
મનહર કિરણોથી જાળનાં રત્ન દીપે
અમલ કમલ દીપે બિન્દુ જેવાં મધુને.

રામ—

(૫૯)

જયમ કપોત વૃદ્ધ કણ્ઠ ઝલકે રયામ
શરીર તે સમાન શોભતું તમામ
શુભ સ્કંધ આંધ વૃષભની સમાન
સરવ પૂર્ણ અનન અંગ અંગવાન
સિંહ શન્તિ ગભિર વીર ધીર ભાગે
દીપિત દૃષ્ટિ તે સમાન છે કરાગે

ગભિર ઘોર મંગલાર્થે જ મૃદંગ
સ્વર સુધીર તે સમાન છે અમંગ.

રામ—

(૬૦)

પણ જનકસુતાનું જુજવું રૂપ તે તે
ચુર અહિં શિશુ જેમાં ધારી જેતાં જણાયે
ફરીથી જાગ ઉભું તે આનીને આંખ સામું
નવ કમલની લક્ષ્મીપૂર્ણ મોહું પ્રિયાનું

રામ—

(૬૧)

મુક્તાસમા દંતની આ છપી તે !
તે ઓષ્ઠમુદ્રા વર્ણી કર્યું આ તે !
જે કે દીસે આંખડી રક્ત કાળી
આનન્દ આપે પણ તેહનો તે !

રામ—

(૬૨)

પ્રથમ પ્રેમ પુનિત નિષ્ઠ જે જડાયો,
વધી વિશેષ પગિયેથી તે છવાયો,
નદપી જેલતાં વિદાર વિજન રાચી,
સદગ્ધ સાગ લહી નયન દેતી ઢાળી;
રતિ નિલાસ એમ જેલતાં હજાર,
કળથી લાય શરીર દેખી બહુ વાર,
જેવડી મેંજ ગર્ભગાંઠ પ્રથમ જાણી,
રસિકીએ તો દિવસ કેટલે પિછાણી.

કુશ—

(૬૩)

વિના સીતા દેવી શું શું ન દુઃખ વેડે રથુપતિ ?
પ્રિયાનાશ રહેજે જગત વગડારે' બધું બની.
પ્રીતિ એવી ઉંડી, વિરહ પણ આરા વણ રહ્યો
પુછે છે એનાં શું નવ તું જામ રાતાયણ બણ્યો

રામ—

(૬૪)

ટળજો, પ્રાણ હવે શું વિચાર ! (૨)

ક્યાં તે પ્રેમ ઉમળકે વાધી (૨)
 આનંદ પ્રીતિધાર—ટળવળે,
 ક્યાં અન્યોન્યનું મન સમજી ને (૧)
 બોલ જિહ્વા શાવાર!—ટળવળે.
 ગહન પ્રીતિ કૌતુકરસ જાંડા, (૨)
 ખુટી ગયો ભંડાર!—ટળવળે.
 સુખ દુઃખમાં પણ એકનું એકજ (૨)
 ક્યાં તે હૃદય આવાર!—ટળવળે
 એમ ગયું સવળું અવળું મધ (૨)
 પાપી ! તને શી વાર?—ટળવળે

રામ—

(૬૫)

પ્રિયાતણા ગુણ અગણિત, મન સાંભરતાં સહજ ઉભરાવે,
 તેથી નજે છરવાયે, તેજ કાલનું સ્મરણ કરાવ્યું મને !

રામ—

(૬૬)

ટાહું સ્વેદ જલેથી મન્દ ઢળતા મન્દાકિની વાયુથી.
 જોડેલાં અબકે છવાઇ શશિશી નેની લલાટ ધ્રુતિ
 નેના ગાલ કલંક કુંકુમવિના છે ઉજળા કણ છે
 આભણો વિષ્ણુ રમ્ય સુંદર, રૂડું તે મૂખડું સાંભરે.

રામ—

(૬૭)

બહુ ધાર્યાથી ને રૂપ ધરી રહે આગળ તરી
 પ્રવાસે એ મૂર્તિ પ્રિયજન તણી શોક ઢરતી !
 સ્મરે એ વિચાર, પ્રકટ જન વેરાન ઉપડ્યું
 કુંકુલાગ્નિ પુનઃ હૃદય પડ્યું; રંધાય પછિ શું !

૬૮

કૌશલ્યા વાંજી વાલ્મીકિ જનક ને આવે વશિષ્ઠે મળી,
 સાથે બેઠાં અરુન્ધતી, કલહ સૌ આ બાબનો સાંભળી;
 ભીતી પૂર્ણ, જરામા અંગ ભયડે દૂરાશ્રમેથી બધાં,
 મોડાં ચિન્તિ દુનરા કરે પણ થયાં, થાકે જડાઇ ગયાં.

રામ

(૬૬)

જનક અને ગુહકુળના ગોત્રતર્ક ને મંગળમય હામ
તે શું ન કરેલા એવા પાપી મુજપર વૃથા દયા નામ.

(ભટજીનું ભોપાણું),

અંક ત્રીજો.

ભોળાભટ—

(૭૦)

માઘ ભોળાજીરે દમે ભોળાજી

ગોળ ધીના ભારે ગોળાજી—માઘ ભોળાજીરે

સંધ્યા પૂજા આંધી ઢોલીએ એમું જમવા કાજ

ધરની નારી છે વઢકારી, ખાવા દે અંટી માજી—માઘ ભોળા-

ભંણ્યા ગણ્યા નહી કકકો તો પછી, કમાઈની શી વાન

ભારા પાસ તણા વેચીને, રાખું રંડાને રાજી—માઘ ભોળા-

પણુ બેરી તે બેરી આખર કરે રોજ કંઠાસ

ગાંડા થેભો મિબુનો માટી, કરું એટલી પતરાજી—માઘ ભો-

કમાલખાં

(૭૧)

ભોળાભટ

હીરીયો

હજમ

(૬-૬) ચાલ તું શું કરે છે વાર, (૨)(ભ)જઓને થા-
યે તે કરો (૨)

(કમા) મદતમેં ખામગા તું મા. (૨) (ભ)જઓ
શ્રી-વાં શીરતે શીરો. (૨)

(૬-૬) કેમ તું આવતો નથી (૨) વાતને છોડતો

નથી (૨)

(કમા) લેલેખચ્યા તું લે અભી (૧) (ભ) અરે ત્રીયાં
 મુઝો મુઝો (૨)
 (કમા) મેં હું બડા કમાલખાં (૨) (ભ) ભાઇ ભોળો છે
 મારું નામ (૨)
 (કમા) બકતા હેકયાતું બેઇમાન (૨) (ભ) હા હા હું વેદ
 હું ખરો (૨) ચાલ
 (હ-હ) આધો હવે તે ખુશ માર (૨) (ભ) વાગી ગયા હ
 મારા ખાર (૨)
 (કમા) ચાલતું બેદ ચાલ યાર (૨) (ભ) ચલો-મિયા ઉઠે
 ચલો ચાલ.

નચ્છુકાકા

(૭૨)

ગાટપીટ સોટપીટ બણે વાણીયો તેથી શું સુધરે સંસાર (૨)
 હીંગતોળુકેરાધંધાના, છેકજ વાગી જશે ખાર (૨)
 નામું હામું શીખ્યો માડતાં, બેસી દુકાને બરતો પેટ (૨)
 જો તે ધંત્રેજી કદિ બણીયો, પછી કાચુ વાણોતર શેઠ (૨)
 સાડાસાતના પામાં સંધુ બજુતર તેનું પુરું થાય (૨)
 ધંત્રેજી શારતર બજુવાયી, શું તેના ધરમાં રંધાય (૨)
 વાણીયા મુછ નીચી તે નીચી, હિંચી કરી ફરશે તે ભાષ (૨)
 કોકાખગાડુ ને વરચુગીયા, કોડીની નહી મળે કમાધ (૨)

(૭૩)

નગર ૧ નાવ હૃદય ધારી, કર્યા હમને બહુ આભારી
 પરકૃતિ માંથી સુદિ સુદીને } સાખી
 ખડો કર્યો આ તંત્ર }
 તોપણ એને સમજી લેજો }
 મહા દુઃખ માલિન મંત્ર }
 હવે સુખકારી, સમન મન જોજો વીચારી—નગર

પ્રથમારંભે કહી અતાવ્યો
પ્રગટ એક ઉદ્દેશ
દુષ્કાળે દુઃખી જન કરા
તનના દરવા કલેશ

સાખી

વેશ આ નાટકનો ધારી, રમ્યાં અહીં રાત હમે સારી—નગર

બાળક બુદ્ધિ બાળક મેષ્ટા
પણ પળમાં પલટાય
ભાવણુ વાંચન લાખ શીખામણુ
એ સદુ એળે જાય

સાખી

નિર્દેશન ફક્ત અસરકારી, ગુપ્ત એ મંત્ર ચમત્કારી—નગર

વડિલજનો ચેતી લો ચિતમાં
સમય બહો વિપરીત
સત્કૃતિથી સૂનિર્દેશન આપો
જો આહો હમ હીત

સાખી

વચન આ બાળકનાં ધારી—મુકો નહીં હંચા વિસારી—નગર

ભલે અગજન નિદો હમને
ભલે દીયો ગાળો
સુગ જનોને વિનતિ હમારી
અમી દૃષ્ટી ભાળો

સાખી

રપટ હું વાતો હચ્ચારી જાઉં કરી સલામ નરનારી.

નગરજન ભાવ હૃદય ધારી, કર્યા હમને અહુ આભારી.

શાંતિ—સમાપ્ત—શાંતિ...

વિનંતી પત્ર.

આ પ્રયોગ ધી સુરત નાગર એસોસીએશનના સભાસદોએ દુકાનમાં પીકાતા અનાથોનાં દુઃખ નિવારણાર્થે સુરતના શોખીલા શેહેરીઓ સન્મુખ ભજવી બતાવ્યો હતો. આનો હેતુ કાંઈ પણ નફા નહીં કરતાં માત્ર સાર્વજનિક ધર્માદા કામમાંજ નાણાનો ઉપયોગ કરવાનો હોવાથી નાગર જેવી ઉચ્ચ તથા પ્રતિષ્ઠિત જ્ઞાતિના ઉત્સાહી યુવાનો આ પ્રયોગ ભજવી બતાવવા તૈયાર થયા અને એવા પ્રયોગમાં જ્ઞાન, તથા રમુજ બન્ને મળે એવા મુદ્દાથી એક આખું ગુજરાતી નાટક નહિ કરતાં વિદ્યાર્થીઓને છાજે તેમ ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી સાહિત્યમાં સુપ્રસિદ્ધ પાત્રોના સાક્ષરોના અંશોમાંથી ઉત્તમ ભાગો પાઠે કરી તે નાટક રૂપે ભજવી બતાવવામાં આવ્યા છે. આ પ્રમાણે આ પ્રયોગ જ્ઞાન તથા ધર્મની વૃદ્ધિને અર્થે હોવાથી જે પ્રસિદ્ધ સાક્ષરોની કૃતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે સુજ્ઞ જનોની પરવાનગી મેળવવાનો સમય રહ્યો નહોતો તેથી આદરણીય અનુમતિ મળેલી સમજી તેમનો હમારો પ્રદર્શિત કરીએ છીએ.

સુરત.

તા. ૨૫ મે ૧૯૦૦.

